

II. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2019.75.4>
УДК 911.13

Д. Еккерт, канд. геогр. наук, проф.
CNRS Геоміста, Париж, Франція – Центр імені Марка Блока, Берлін, ФРН

УКРАЇНСЬКІ КОРДОНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ

Переклад з французької мови зроблено І.Г. Савчуком

У статті з позицій геополітики аналізуються сучасні державні кордони України *de jure* і *de facto*. Наголошується на кардинальних змінах у режимі перетину кордону після політичних подій 2014 р. Поява кордонів *de facto* після анексії Криму та бойових дій на сході України ставить питання не лише про зміну зовнішньополітичного вектора державної політики, а й про кардинальні зміни у внутрішній політиці. Феномен присутності та контролю над частиною відповідних державних кордонів із боку міжнародних організацій свідчить, з одного боку, про включення України у загальноєвропейські процеси безпеки та координації зусиль у сфері боротьби з незаконним переміщенням іммігрантів та контрабандою, а, з іншого, – вказує на існування не розв'язаних проблем у державотворенні. Реальне впровадження на місцевості (демаркація) державних кордонів з колишніми радянськими республіками розтяглося у часі на суходолі та так і не перейшло у фазу активних перемовин щодо морських кордонів. Таким чином сучасна Україна у рамках євроінтеграційного курсу відкриває державний кордон на заході та мінімізує контакти на сході. Різке погіршення відносин з Росією після анексії Криму та підтримки сепаратистських утворень на сході України призвело до згорання транскордонної співпраці прикордонних регіонів, у т.ч. у рамках такого ефективного механізму як єврорегіони. Необхідність внесення змін у чинне законодавство України щодо політико-правового статусу її кордонів *de facto* є важливим питанням сучасного розвитку. Для цього необхідно не лише залучити досвід впровадження відповідних правових механізмів, які реалізовані під егідою ЄС щодо режиму державного кордону з Молдовою на тому його відтинку, що не контролюється Урядом цієї держави, а й розробити нові заходи, які б сприяли облаштуванню вимушених переселенців та нормалізували їх правовий статус та режим перетину лінії розмежування.

Ключові слова: геополітика, Україна, державний кордон, лінія розмежування, сепаратизм.

Актуальність теми дослідження. Україна як одна зі східноєвропейських країн має сучасні кордони, що виникли унаслідок важливих геополітичних змін, які відбулись через розпад імперій у цій частині Європи у 1918 р. Україна була ареною жорстоких воєнних дій у період між 1914 і 1945 рр. (дві світові війни, польсько-радянська війна, Громадянська війна тощо) та інших не менш жахливих подій (політичні репресії, голодомори, депортації населення, Холокост, міжетнічні конфлікти, повстанська герилья тощо) [11].

Тому дивом виглядає на цьому фоні мирний розпад СРСР у 1991 р. та визнання державних кордонів України у період між 1991 і 2014 рр. усім міжнародним співтовариством. Поступальна делімітація державних кордонів України була у минулому переважно процесом, викликаним зовнішніми чинниками, в якому українці майже не мали права голосу¹.

Від 2014 р. Уряд України втратив контроль над частиною Донецької і Луганської областей на сході, де захопили владу сепаратисти, яких підтримує Росія. Після жорстоких боїв у рамках цієї непроголошеної війни вдалось відвести обидві сторони по різні боки "лінії зіткнення" довжиною понад 500 км, хоча майже щоденно є жертви від пострілів. Росія скористалась із дестабілізацією в Україні у 2014 р. щоб анексувати Кримський півострів, провівши там нашвидкуруч т.з. "референдум", який не визнаний світовою спільнотою. Наслідком цього акту анексії було *de facto* створено нову ділянку російсько-українського кордону на перешийку, що з'єднує півострів з рештою материка. Тому від 2014 р., через дестабілізацію на сході та анексію Криму, Уряд України не контролює майже 7 % своєї території. Слід при

цьому вказати, що 1,7 млн осіб, було офіційно зареєстровано як переміщені особи та що кількість загиблих у конфлікті за п'ять років сягнула більше 10 000 осіб.

Маючи такі серйозні проблеми на сході, на заході Україна має суттєві здобутки. Від червня 2017 р. країна отримала право безвізового режиму для своїх громадян у Шенгенському просторі. Цьому позитивному результату передували тривалий період перемовин, що розпочались ще у 2005 р. Він призвів до численних змін у чинному законодавстві та адміністративній практиці України.

Таким чином громадяни України можуть вільно пересуватись територією усіх своїх країн-сусідів, а не лише Білорусі, Молдови, Росії, як це було до цього. Це питання є важливим з огляду на велику трудову міграцію українських громадян до сусідніх країн, до якої додалась не лише сусідня Польща, а й Чехія, Італія й Португалія. Слід зауважити, що суворі обмеження щодо перебування у Шенгенському просторі не завадили до 2017 р. поїхати на заробітки до цих країн численним українським заробітчанами. Скасування візового режиму мало швидше політичну символічність, адже воно показало українським громадянам, що вони просуваються у напрямку євроінтеграції не лише у зовнішньополітичній площині.

Стан вивчення питання. Сучасну геополітичну ситуацію на державних кордонах України переважно вивчають фахівці з Європи (н-д, [6; 8; 9; 11; 12]) тоді як українські колеги переважно досліджують їх формування у минулому [2; 3; 4; 10; 13]². Таким чином геополітичний аналіз змін у режимі функціонування сучасних державних кордонів України як *de jure* так і *de facto* залишається не вирішеним питанням географічної науки.

¹ З українськими версіями кольорових карт автора можна ознайомитись за посиланнями: <https://hal.archives-ouvertes.fr/medihal-02018890/document>; <https://hal.archives-ouvertes.fr/medihal-02018001/document>; <https://hal.archives-ouvertes.fr/medihal-02018551/document>.

² З огляду на відсутність українських наукових географічних видань у бібліотеках Франції ми мали можливість проглянути лише ті з них, які є виставленими на офіційних сайтах відповідних ВНЗ чи академічних установ, тому звертаємо увагу на такі

поодинокі праці: Малиновська О. Ю. Політико-географічні аспекти формування та функціонування західного державного кордону України. Автореф. на здоб. ступ. кан. геогр. наук / О. Ю. Малиновська – К, 2002 та Стафійчук В. Сучасне сусідське політико-географічне положення України / В. Стафійчук // Наукові записки СумДПУ імені А.С.Макаренка. Географічні науки / голов. ред. Б.М.Нешатаєв. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – Вип.6. – С.109-115.

Геополітика кордонів сучасності. Сучасна Україна має не лише зовнішні кордони, а й важливі внутрішні пункти пропуску через державний кордон, що не вкладаються у "вестфальську" логіку контролю над територією. Показовим є приклад міжнародного аеропорту "Бориспіль", в який щороку прибуває майже 8 млн пасажирів, більшість з яких мандрує у міжнародному сполученні. Для них саме він є головними "воротами" країни, а не пункти пропуску на її державних кордонах. Саме тому Україна долучилась до програм ЄС зі спостереження за міграціями та створила за рахунок наданих коштів центри з утримання незаконних мігрантів (огляд відповідних програм подано у [14]). Розподіл відповідних затриманих осіб показує реальну картину сучасних міжнародних міграцій та дозволяє зрозуміти як на відстані від власних кордонів країни старої Європи намагаються контролювати та спрямовувати потоків небажаних осіб поза своїми офіційними кордонами, у рамках процесу "поширення кордонів" [1]. Тому є всі підстави стверджувати, що наразі Україна перебуває у посткласичній фазі реалізації державного суверенітету і реалізації права на перетин свого державного кордону. Особливої ваги набула після розпаду СРСР у 1991 р. трансформація колишніх адміністративних меж між радянськими республіками у міжнародні державні кордони.

Важливого значення набув цей процес у взаємовідносинах між Росією й Україною, особливо через заяви представників різних кіл (політиків, журналістів, істориків) першої з цих країн про "штучність" відповідних меж. Тому, для України необхідно було "щоб кордон був справжній та мав всі відповідні інституціональні ознаки, набуваючи таким чином виразної символічності" [10]. Російсько-український кордон і прикордоння привертало тому увагу численних дослідників (див., наприклад, [9]). Усі вони констатували складні зміни в ідентичності населення прикордоння. Також існування "внутрішніх" меж міжетнічного, релігійного, мовного плану, які поділяли українську територію на виразні регіональні спільноти, знаходило своє відображення у політичних баталіях, що тривали в Україні від 1991 р. Особливої ваги це питання набуло під час кризи 2013–2014 рр. Їх було покладено в основу російської пропаганди, що мала виправдати військове втручання у 2014 р. [17]. Щоб не заглиблюватись докладно у ці дебати, наведемо лише один приклад. Існування культурної відмінності та протиставлення "русіфікованого" Сходу та "європеїзованого" Заходу спростовує В. Кравченко, який наголошує на тому, що подібні межі існують в уяві кожної особистості, що унеможлиблює їх територіальне відділення як сталих утворень з огляду на численні політичні поділи України у минулому [10]. Як, наприклад, провести лінгвістичну межу, коли більшість громадян України вільно розмовляють як українською так і російською мовами?

У цій статті ми ставимо за мету не аналіз цих контроверсійних версій, а огляд реально існуючих "лінійних" державних кордонів, що існують як *de jure* (визнані міжнародною спільнотою), так *de facto* (існуючих у наслідок пострадянських конфліктів). Ми акцентуємо увагу на тому, що з позиції традиційної геополітики акцент робиться більше на історії формування власне лінії проходження державного кордону, тоді як ми звертаємо увагу на необхідності усвідомлення того, як держава, що постала у наслідок кардинальних геополітичних змін, намагається контролювати свою територію та як її суспільство призвичаюється до їх існування.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна має одні з найбільших державних кордонів суходолом в Європі (більше 5600 км відповідно до відомостей ООН). При цьому частина з них має дуже складне минуле та не

менш складне сучасне існування [4], що ставить питання належного існування державних кордонів одним із найважливіших для України. Частина її кордонів не контролюється державою, інші є спірними, окремі з них є намагання закрити, а інші, навпаки, відкрити. Усе це в умовах складної геополітичної ситуації та потреби співіснування та взаємодії з усіма державами-сусідами у рамках існуючого міжнародного правового поля значно ускладнює існування не визнаних псевдодержавних утворень, що контролюють реально частину її території. Тому ми спрямовуємо свої зусилля на огляд як історії формування та існування сучасних державних кордонів України, так і розкриття їх відмін та особливостей, які існують у наш час.

Міжнародні визнані кордони як реальність. З позиції сучасного міжнародного права Україна є державою, яка отримала всю повноту суверенітету у 1991 р. та свої державні кордони з сімома сусідніми державами [2]. Відповідно існує вісім діад (ліній кордону між двома державами) та морський кордон у Чорному морі від дельти Дунаю до Керченської протоки та Азовського моря. До анексії Кримського півострова Росією у 2014 р. жодного разу ці морські кордони України не були предметом суттєвих міждержавних суперечок протягом майже 25 років, за виключенням судового рішення щодо визнання як острова о. Зміїний і розмежування шельфу біля нього та провокацій навколо о. Коса-Тузла у 2003 р. Але це не значить, що весь час ситуація на кордонах була спокійною. Першою була відповідна криза у відносинах з Молдовою у 1992 р. щодо проходження державного кордону на південному заході України. Питання виникло через існування самопроголошеної "Придністровської Молдавської Республіки", яка постала за підтримки Росії. Україна безпосередньо межує з цією частиною Молдови майже вздовж 450 км. Останнім таким конфліктом стало утворення у 2014 р. нових кордонів *de facto*. На півдні, після анексії Росією Кримського півострова, фактичний державний кордон перенесено майже на 140 км північніше від офіційно визнаного ООН державного кордону між Росією й Україною. Його прокладено по лінії адміністративних меж між АР Крим і Херсонською областю. На сході, на Донбасі, утворилась лінія розмежування між самопроголошеними невизнаними "Донецькою" і "Луганською республіками" довжиною майже 500 км. Цей псевдокордон має всі елементи державного кордону – пункти пропуску та прикордонників [6]. Таким чином, унаслідок подій 2014 р. Україна втратила контроль над 300 км державного кордону суходолом із Росією від Новокиївки до Новоазовська (ця частина її державного кордону контролюється Росією та сепаратистами), а також морський кордон у Керченській протоці. Понад 750 км її визнаних міжнародним співтовариством кордонів знаходяться в особливому стані через унеможливлення виконання державними органами влади всій повноті своїх владних повноважень з реалізації суверенітету держави.

Особлива ситуація – державний кордон із Білоруссю. Специфікою державного кордону з Білоруссю є його проходження по території Чорнобильської зони відчуження, що простяглась по обидві боки кордону між двома державами. Державний кордон між ними має більше 1000 км у довжину та переважно проходить по малозаселеній території, де прокладено малорозвинуту транспортну інфраструктуру у меридіональному спрямуванні. Переговори між двома державами щодо проходження лінії державного кордону між ними було розпочато вже у 1991 р. та текст відповідної угоди було ратифіковано Україною у 1997 р., а Білоруссю у 2010 р. Реально розмежування та впровадження всіх елементів облаштування державного кордону на місцевості відбулось лише у кінці 2013 р. після обміну ратифікаційними

граматами між сторонами [2]. Цей приклад показує, наскільки тривалими є процеси делімітації і демаркації на пострадянському просторі. Виникнення конфлікту на Донбасі, що зумовив прибуття у Білорусь майже 160 тис. біженців зі сходу України, змусив Уряд цієї держави прискореними темпами реалізувати розбудову відповідної прикордонної інфраструктури [18]. Станом на 2017 р. 350 км державного кордону між Білоруссю і Україною вже облаштовано належним чином. Це породило появу низки конфліктів із місцевим населенням, "яке мало звичку вільно переміщуватись через цей "м'який" кордон" [18].

Кордони під постійним наглядом – обмеження державного суверенітету? Більшість кордонів України контролюється відповідними її державними структурами. У рамках політики євроінтеграції запроваджено моніторинг усіх кордонів з боку відповідних органів ЄС з огляду на необхідність співпраці щодо реалізації безвізового режиму між Україною і країнами Шенгенської зони та ефективної протидії незаконному перетину кордонів. Маємо дуже велике різноманіття таких форм контролю. З одного боку, мирна співпраця країн-сусідів, що спрямовується ЄС, з іншого, – особлива ситуація міжнародного контролю над лінією розмежування на сході України чи державний кордон у рамках "замороженого" конфлікту у Придністров'ї.

Україна від 2007 р. співпрацює у рамках програми ЄС "Frontex". Вона подає щорічні звіти ЄС щодо процедури перетину державного кордону за всіма пунктами пропуску у рамках політики "доброї співпраці". Саме у рамках цієї взаємодії і було отримано рішення про скасування візового режиму у Шенгенській зоні у червні 2017 р.

Молдовсько-український кордон знаходиться під постійним наглядом спеціальної місії ЄС вже понад 12 років. При цьому контролюють не лише визнані світовим співтовариством державні кордони Молдови, а й лінію розмежування з Придністров'ям. Від 2005 р. відповідні дії реалізуються у рамках спільного мандату Молдови, України, ЄС для місії EUBAM (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine). Щороку відповідний мандат поновлюють. Залучено 200 осіб, з яких 80 фахівців надсилає ЄС з метою перевірки належного виконання процедури перетину державного кордону та надання порад національним органам влади з боротьби з незаконним переміщенням осіб через нього. Це справжня міжнародна адміністрація, що має власні територіальні органи: штаб-квартиру в Одесі та бюро у Кишиневі й шість агенцій на кожній ділянці державного кордону Молдови [7]. Головна мета цього міжнародного контролю полягає у посиленні боротьби з різними формами незаконного перетину державного кордону та з контрабандою, що зумовлена існуванням поза міжнародним правом невизнаної держави у Придністров'ї.

На сході України, на Донбасі, відповідна форма міжнародного контролю виникла внаслідок необхідності унеможливлення ескалації конфлікту у 2014 р. Місія спостерігачів з ОБСЄ – Спеціальна моніторингова місія отримала у березні цього року особливі повноваження з боку цієї міжнародної організації для патрулювання зони конфлікту. У листопаді 2017 р. було задіяні 610 міжнародних спостерігачів, що фіксували порушення Мінських угод. Вони розмішені уздовж всієї лінії розмежування, але найбільше їх у п'яти офіційних пунктах пропуску. Вони отримали право патрулювання як території, що контролюється Урядом України, так і сепаратистами. Також вони присутні у російських містах Гуково і Донецьк у Ростовській області, де знаходяться два пункти пропуску через російсько-український кордон.

Кордон de facto між Росією й Україною по адміністративній межі АР Крим і Херсонської областю не знаходиться під контролем міжнародних спостерігачів. Росія застосувала великі військові формування для встановлення у березні 2014 р. свого контролю над Кримським півостровом [13]. Тому колишня адміністративна межа між АР Крим і Херсонської областю стала державним кордоном de facto. Слід зазначити, що жодного серйозного інциденту на ньому не було зафіксовано з часу його встановлення у 2014 р. Росія відкрила три пункти пропуску в Перекопі, Армянську, Джанкої, тоді як Україна у 2015 р. офіційно встановила "прикордонний режим" на прилеглій території та розмістила власних прикордонників. Встановлення такої незначної кількості пунктів пропуску з боку Росії зумовлено тим, що вона вкладає значні кошти у приєднання інфраструктури на півострові до відповідної мережі на континентальній Росії у Краснодарському краї. Водночас Кримський півострів найтісніше інфраструктурно пов'язаний саме з Україною (залізнична і автомобільна мережа, ЛЕП тощо). Після анексії Росія проклала підводні кабелі ЛЕП для забезпечення електричним струмом півострова і зменшення залежності від України та розпочала будівництво нових ТЕС. Для цього було закуплено турбіни у "Сіменс", що прямо порушило міжнародні санкції та призвело до дипломатичного скандалу у Німеччині. Також Росія збудувала міст через Керченську протоку. За іронією долі, його будівництво було визначено у рамках спільних російсько-українських проектів розвитку Причорномор'я у рамках меморандуму 2010 р. [9].

Зміни кордону на сході – від м'якого до жорсткого режиму? Сучасний державний кордон між Росією й Україною постав на території, яка історично тривалий час не мала функцій розмежування між державами. Вона вільно заселялась як українцями так і росіянами. Тому у цьому прикордонні має місце поєднання культур обох народів. Це одна з причин особливого сучасного його статусу в Україні [19], адже межі етнічного поширення історично не є чіткими та мають численні ареали змішаного проживання обох етносів. З матеріалів Першого Всеросійського перепису населення (1897) видно, що українці численно переважали у багатьох східних регіонах, таких як наприклад, Кубань, а також у сусідніх сучасних Белгородський, Брянський, Воронежський, Курський, Ростовський областях [11]. Тому керівництво УСРР вимагало при розмежуванні між союзними республіками проведення відповідної межі східніше за лінію сучасного державного кордону. Російськомовне населення на українських теренах переважно мешкало у містах. Національна ідентичність у ті часи не була такою усталеною як нині. Наприклад, у 1926 р. під час першого радянського перепису населення значна частина місцевих мешканців не змогли дати чітку відповідь про власну етнічну приналежність. На думку В. Кравченка, слід насамперед зважати не лише на етнолінгвістичну географію, а й на соціально-економічні умови тогочасної Радянської України, адже: "територія Української Соціалістичної Радянської Республіки ніколи не була цілісною. Існували виразні анклавні радянської Росії у формі специфічних регіонів (Крим, Донбас) і великих підприємств союзного підпорядкування, які напряму контролювались Москвою" [10].

Економічна і транспортна інтеграція була доволі сильна – 20 залізничних ліній проходять через російсько-український кордон [9], при цьому важливий залізничний шлях з Москви у Крим проходить через Харків і всю Україну. Значна частина експортних магістральних газодоводів з Росії на Захід проходять так само по

території України. Росія проводить політику з диверсифікації експортних поставок (нові газо- і нафтопроди) в обхід України [5].

Тому встановлення прикордонного режиму між Росією й Україною мало доволі відмінні наслідки. З одного боку, виникли проблеми з його перетином, навіть у районах, що до того були тісно між собою інтегровані [9], а з іншого, – російсько-український кордон набув виразної символічної цінності як з російського боку, що намагався підставити під сумнів його легітимність, так й з українського, який посилював його розбудову у рамках державотворення.

Криза на сході та анексія Криму радикально змінили ситуацію у цьому просторі як у сфері економіки, так і людських потоків між Росією й Україною. Вони поклали край намірам відновлення економічної і політичної інтеграції між прикордонними регіонами обох держав. Наявність сепаратистських утворень на сході України, за умов продовження торгівлі між Україною і Росією, поставили питання доцільності закриття кордону між ними, але це дуже ускладнить весь комплекс транскордонних відносин. Безумовно прями поїзди між Києвом і Москвою продовжують курсувати, але більше не функціонують найбільш інтенсивний залізничний напрямок – Москва–Харків–Дніпро–Крим [16]. Найбільш показовим у цьому плані є припинення прямого авіасполучення між Україною і Росією з жовтня 2015 р. Тому для авіасполучення слід робити пересадку у третій країні. У цій ситуації Мінськ отримав винятково вигідне транспортно-географічне положення, адже Білорусь відіграє роль посередника між обома країнами. Водночас громадяни обох країн не потребують віз для перетину державного кордону між ними, хоча процедура контролю паспортного режиму максимально ускладнена.

Охолодження російсько-українських відносин відчутно на всьому державному кордоні між двома державами, довжиною у понад 1600 км, що їх контролює Уряд України, – від Брянської до Ростовської області Росії (75 % загальної довжини відповідного кордону). Проте має місце різке скорочення пунктів пропуску (з 22 до 5 лише на кордоні з Белгородською областю) і очікування проходження формальності вже займає від трьох до п'яти годин. Кількість поїздів, що проходять через кордон зменшилась у шість разів. Нині у белгородському напрямку циркулює лише два поїзди, тоді як до 2014 р. курсувало дванадцять. Символ транскордонної співпраці – регіональний швидкісний поїзд Харків–Белгород більше не курсує. Також скорочуються обсяги торгівлі у прикордонні, адже всі програми транскордонної співпраці заморожено, у тому числі євро регіони. Найбільш динамічним серед них був "Слобожанщина", який залучив численні значні інвестиції у розробку проекту створення спільного транскордонного аеропорту, співпраці між Харківським і Белгородським університетами, спільні програми у вищій освіті. Нині не діє не один з цих проєктів.

Таким чином політична криза показала, що питання державного суверенітету України повинне мати виразний пріоритет перед питаннями міжнародного співробітництва з Росією. Існування неконтрольованих ділянок державного кордону ускладнює євроінтеграцію держави, яка на заході навпаки розбудовує політику відкритих кордонів у рамках євроінтеграційних процесів та заходів із більш тісної взаємодії та реалізації механізму асоційованого членства в ЄС.

Висновки. Огляд сучасного стану кордонів України показав, що вони є дуже відмінними. Саме тому вдалий

вираз Т. Найла: "нині більше типів кордонів, ніж їх коли небудь було в історії" можна з повним правом застосувати до українських кордонів [15]. Складність відносин на них – від майже відкритої війни до мирної співпраці показує складне геополітичне положення України серед країн-сусідів. Виникнення неконтрольованих Урядом України частин її території не дозволяють віднести Україну до держав, що повністю контролюють свою територію і свої кордони. І ця ситуація виникла завдяки до подій політичної кризи 2014 р. Тому Україна залишається у своїй політиці у прикордонні в складній ситуації, коли інтеграція і відкриття на заході відбувається одночасно з розривом відносин і закриттям на сході і південному сході. Складні процеси державотворення і утвердження української національної держави значною мірою зумовлені історичним минулим та політичними процесами, що мали місце у ХХ ст., та які зумовили значні розбіжності у розумінні самої суті української держави як в її межах, так і за ними. Тому Україна займає особливе місце у загальноєвропейських процесах розбудови націй.

References:

1. Amilhat-szary A.-L., Giraut F., 2015, Borderities : The Politics of Contemporary Mobile Borders. In A.-L. Amilhat-Szary et F. Giraut (Ed.), *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders* (p. 1-19). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
2. Dmytrouk V., 2014 Делімітація і демаркація державного кордону України: проблеми та пріоритети [Delimitatsia ta demarkatsia derjavnoho kordonou Oukranny : problemy ta prioriteti]. *Регіональна історія України*, т. 8, 109-117.
3. Dnistriansky M., 1992, Кордони України. Територіально-адміністративний устрій [Kordony Oukranny. Territorialno-administratyvnyi oustrii]. Lviv: Svit.
4. Dnistriansky M., 2010, Політична географія та геополітика України [Politična geografa ta geopolitika Ukayny]. Ternopil: Navchalna kniha – Bohdan.
5. Eckert D., 2007, La Russie. Paris: Hachette.
6. Eckert D., Lambroschini S., 2017, La ligne de démarcation entre le Donbass et le reste de l'Ukraine. *M@ppemonde*, (119). <http://mappemonde.mgm.fr/119lieu/1>
7. European union border assistance mission to Moldova and Ukraine, 2016, *Annual Report : 1 December 2015 – 30 November 2016* (p. 34). Odesa: European Union Border Assistance. <http://eubam.org/publications/eubamanual-report-2016/>
8. Kappeler A., 2017, Ungleiche Brüder: Russen und Ukrainer vom Mittelalter bis zur Gegenwart. München: C.H. Beck Verlag. // Українська версія книги: Каппелер А., 2018, Нерівні брати. Українці та росіяни від середньовіччя до сучасності. Чернівці: Видавництво 21.
9. Kolosov V., Vendina O. (Ed.), 2011, *Російсько-українське пограниччя: двадцять лет разделенного единства* [Rossiyskoe-Ukrainское Pogranichie: dvadtsat' let rasdelennoho edinstva]. Moscow: Novyi Khronograf.
10. Kravchenko V., 2016, Ukraine: history confronts geography. In I. Liikanen, J. W. Scott, & T. (Ed.), *The EU's Eastern Neighbourhood: Migration, borders and regional stability* (p. 36-49). London and New York: Routledge.
11. Liber G., 2016, Total wars and the making of modern Ukraine, 1914-1954. Toronto: University of Toronto Press.
12. Löwis (von) S., 2017, Frontières fantômes et ambivalence des espaces d'identification en Ukraine. *L'Espace géographique*, (2), 126-142.
13. Loza Y., 2015, Історичний атлас України [Istoritchnyi Atlas Ukayny]. Kyiv : Mapa.
14. Migreurop, 2016, Carte des camps 2016. Migreurop. http://www.migreurop.org/IMG/pdf/carte_camps_fr.pdf
15. Nail T., 2016, *Theory of the Border*. New York: Oxford University Press.
16. Savtchouk I., 2018, Le trafic ferroviaire international de voyageurs en Ukraine, un pont entre l'Est et l'Ouest ou le choix d'un bloc ? *Géotransports*, vol. 2
17. Seegel S., 2019, Any Lessons Learned? Echo Chambers of Staged Geopolitics and Ethnocentricity in Maps of the Russian-Ukrainian Conflict in February-March 2014, in von Löwis S. (ed) *Umstrittene Räume in der Ukraine*. Göttingen: Wallstein Verlag. SHUKAN I., 2017, *La Biélorussie après la crise ukrainienne : une prudente neutralité entre la l'Union européenne ?* Paris: IRSEM.
18. Zhurzhenko T., 2010, Borderlands into Bordered Lands: Geopolitics of Identity in Post-Soviet Ukraine. Ibidem Verlag.

Eckert D., PhD Geography, Professor
CNRS Géocités – Paris – Centre Marc Bloch, Berlin, Germany

UKRAINIAN BORDER: CURRENT STATE AND PROBLEMS

Translated by I. Savchuk

This article analyses Ukraine's current borders, *de jure* and *de facto*, from a geopolitical point of view. Significant changes in the border regime occurred after the political events of 2014. The emergence of *de facto* borders after the annexation of Crimea and the hostilities in eastern Ukraine raise the question not only of the direction of the Ukrainian state's foreign policy, but also has fundamental consequences for domestic policy. The presence of international organisations monitoring parts of the state border shows that Ukraine is involved in the process of combating illegal immigration and smuggling, on the one hand, and that it has not solved all its state building problems, on the other. The delimitation of state borders (demarcation) with the other former Soviet republics has taken a long time for land borders and has not been completed for maritime borders. Today's Ukraine, in the context of European integration, opens its borders to the West and minimizes its contacts with the East. The sharp deterioration in relations with Russia following the annexation of Crimea, Russia's support for separatist entities in eastern Ukraine has led to the abandonment of cross-border cooperation between border regions, including for mechanisms as effective as Euroregions. The need to amend current Ukrainian legislation, to take into account the political and legal status of *de facto* borders is an important point at the moment. To achieve this objective, it is necessary not only to draw on the experience of the functioning of the State border with Moldova in its section not controlled by the Moldovan government, but also to develop new approaches to facilitate the lives of displaced persons, legalize their legal status and facilitate the crossing of the line of demarcation.

Keywords: geopolitics, Ukraine, state border, separation line, separatism.

Д. Эккерт, канд. геогр. наук, проф.
CNRS Геомиста, Париж, Франция – Центр имени Марка Блока, Берлин, ФРГ

УКРАИНСКИЕ ГРАНИЦЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ

Перевод с французского языка сделан И.Г. Савчуком

В статье с позиций геополитики анализируются современные государственные границы Украины *de jure* и *de facto*. Отмечаются кардинальные изменения в режиме пересечения границы после политических событий 2014 года. Появление границ *de facto* после аннексии Крыма и боевых действий на востоке Украины ставит вопрос не только об изменении внешнеполитического вектора государственной политики, но и о кардинальных изменениях во внутренней политике. Феномен присутствия и контроля над частью соответствующих государственных границ со стороны международных организаций свидетельствует, с одной стороны, о включении Украины в общеевропейские процессы безопасности и координации усилий в сфере борьбы с незаконным перемещением иммигрантов и контрабандой, а с другой – указывает на существование нерешенных проблем в государственностроении. Реальное внедрение на местности (демаркация) государственных границ с бывшими советскими республиками растянулось во времени на суше и так и не перешло в фазу активных переговоров о морских границах. Таким образом, современная Украина в рамках евроинтеграционного курса открывает государственную границу на западе и минимизирует контакты на востоке. Резкое ухудшение отношений с Россией после аннексии Крыма и поддержки сепаратистских образований на востоке Украины привело к свертыванию трансграничного сотрудничества приграничных регионов, в т.ч. в рамках такого эффективного механизма, как еврорегионы. Необходимость внесения изменений в действующее законодательство Украины относительно политико-правового статуса границ *de facto* является важным вопросом современного развития. Для этого необходимо не только привлечь опыт внедрения соответствующих правовых механизмов, которые реализованы под эгидой ЕС относительно режима государственной границы с Молдовой на тех его участках, не контролируемых Правительством этой страны, но и разработать новые меры, которые бы способствовали устройству вынужденных переселенцев и нормализовали их правовой статус и режим пересечения линии разграничения.

Ключевые слова: геополитика, Украина, государственную границу, линия разграничения, сепаратизм.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2019.75.5>
УДК 911.3

О. Кононенко, канд. екон. наук, доц.,
В. Молодика, магистр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТИПІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА МОЖЛИВОСТЯМИ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Стале управління відходами є актуальним завданням як для сучасної науки, так і для управлінської практики. Пошук ефективних механізмів управління в рамках даного дослідження здійснено відповідно до концепції сталого розвитку та циркулярної економіки. Перехід до моделі сталого управління відходами розглядається як поступальний процес зростання частки відходів виробництва та споживання, що повертаються до виробничого циклу. У зв'язку з цим, оцінка сталого управління відходів в регіонах має включати індикатори динаміки щодо основних складових управління відходами. Методика даного дослідження ґрунтується на узагальненні показників сталого поводження з відходами, що були проаналізовані станом на певний момент часу, а також у динаміці. Було проведено групування регіонів країни за ефективністю управління відходами. Виділені чотири групи регіонів мають чітко виражену територіальну прив'язку, спільні риси щодо виробничого профілю та структури утворених відходів. Типізація регіонів України розроблена на основі групування, а також з урахуванням спеціалізації регіонів у загальнонаціональному поділі праці, рівнів урбанізації регіонів. Було виділено п'ять типів регіонів: два типи з високою часткою побутових відходів, регіони з переважанням промислових відходів, та два типи індустріально-аграрних регіонів, що мають змішану структуру відходів, з суттєвою часткою відходів сільськогосподарства. Для регіонів одного типу, як правило, характерним є схожість проблем щодо поводження з відходами. Це можуть бути як традиційні проблеми накопичення великої кількості відходів у місцях їх зберігання та захоронення, так і нові виклики, пов'язані з міграцією населення, утворенням нових адміністративних одиниць (об'єднаних територіальних громад), що вносять зміни в функціонування діючої системи поводження з відходами. Суттєві відмінності щодо основних показників поводження з відходами для різних типів вимагають використання подібних (типових) підходів до розроблення регіональних стратегій та регіональних планів управління відходами.

Ключові слова: відходи, сталий розвиток, циркулярна економіка, ефективність управління відходами, типізація.

Постановка проблеми. Управління відходами розглядається в різних контекстах: як одна з гострих екологічних проблем, напрям державної екологічної політики, складова сталого розвитку, вид економічної діяльності. Увага до даної проблеми пов'язана з існуванням об'єктивних перешкод на шляху ефективного поводження з відходами в країнах з перехідною економікою, у тому числі

посткомуністичних країнах. Управління відходами відноситься до зростаючих секторів економіки, що має на меті досягнення не стільки економічних, як екологічних і соціальних цілей. Цим обумовлюється необхідність розроблення спеціального підходу щодо регулювання всього процесу поводження з відходами, а також застосування